

STRÉM ISTVÁN

AZ ÉN ABIAKOM ...

(LÍRAI ÍRÁS A HADIFOGSÁGBÓL)

SZERZŐ KIADÁSA
1921

Fehér házról irt valamikor egy szomorú északi ember. Gyermekségét írta le benne és amikor könyvét olvastam, könnyek szöktek a szemembe. Akkor igazán nem gondoltam arra, hogy nekem meg egy piros ház lesz a végzetem, — egy piros téglaház, mely néhányad magával nagy sivatag szélén, kis falu közelében álldogál. Oh, ez a szomorú hajlék, melyben annyi egymás mellé zsúfolt, szegény ember él, éveken át, öröm nélkül, remény nélkül!

Csak a sétaidőben lépünk ki ajtaján, hogy a szabad levegőtől mámorosan, örülten szaladgáljunk körülötte. Mert a ház, ez a vörös vadállat rajtunk fekszik, karmaival fog és nem enged magától — nem, „soha, soha, ez a gonosz, rideg téglaház... Es én tudom: mint egy szfinksz örökké így fog a szívemen gubbasztani és örökké magához fog kötni rőt fonalaival.

Mehetek-jöhetek, amerre jól esik; tehetek-vehetek amit akarok: a benne töltött hosszú, éveket senkisésem irthatja ki többé belőlem. Örökké falai között fogok élni, szabadság és soha el nem érhető leányok fután epedve, messzeszálló felhőket nézve és kezem kitérve távoli hazám felé!... Mert ami szép és dacos, erő és érték, az mind a szabadságból, abból a belső szabadságból

születik, amit csak egyszer lehet elveszteni az életben.

... Leszáll az alkony. Kékes homály üli a havas hegyet, s palaszin a menybölt. Fekete folt a fenyves, a csúcs betefoly az égbe. Csupa fájdalom, csupa sejtelem. Kifelé bámulunk, oly komor a pillantásunk. Szó ha éppen esik is, olyan az, mintha föld alól jönne, bányából vagy kripta mélyéből.

A szürke hegy viola fátylat ölte.
A nap vérezve hull a fagyos földre,
mintha ő is jégbörtön rabja volna,
ki ónfelhőkön szívét összetörte.

Magyar alkony harangja szól a ködbe?
Oh, nem! A foglyok szíve harangoz ma:
övék a szörnyű est viola könnye,
most temetik magukat el örökre.

...És naponta végignézzük ezt a szomorú alkonyatot és naponta kétségbeesünk miatta. Ráül a lelkünkre mint sok-sok rab élet testté vált példázata és naponta könnyét sajtol a szemünkből. Olyan mint a végtelen Szibéria. Olyan mint a kényszermunkások egyhangú léte, lent ólombányáikban. Olyan mint a reménytelen fájdalom, olyan mint a mi életünk...

De ha beáll a meleg időszak, néha fecske csicsereg ablakunkban. Koromfekete éjben öklömnyi gyémántok a csillagok. A hegyekből friss fenyőgallyak és duzzadó füvek balzsamos illata száll. Falubeli kertben ül a kozák és énekkal udvarol kedvesének.

Fakarszékembe csüggedve hallgatom melabús melódiáit. Hol születted, te dal, mely aranypatak gyanánt ömölsz felém az

éjben? Volgai mezőben, vagy az Amurnál? Don szellője ringatott, vagy Káspi habja tündökölt előtted? Es miért jössz most magyar fogoly szívébe csalni messzi Kárpátokat és messzi Dunát, messzi leányt és egy messzi kicsi szobát?

Az őr egyhangú lépése tompán döbög a homokban. Megrázza puskáját és felkiált:

— Pan, becsukni az ablakot, mert fellövök!

Amikor a távoli kertek nagyon illatoznak, haza gondolok. Olyan nyári éccakára, amelytől elbódul a férfi, mintha nem is a fák hanem ezer meg ezer szűz fiatal szíve virulna benne. Voltak nekem is ilyen éccakáim, vagy csak álmodtan felőlük? En jóságos Istenem, kiben csak itt kezdek hinni, milyen régesrégén volt az, mikor még fiatal, szabad és ember voltam! Most rab vagyok, vágy, mely tetet öltött és kórágyon vonaglott, hosszú évekig, míg végleg ki nem szenvedett.

Halott vagyok.

De egy lilium nyílt a szívemben, hófehéren mint apácák szerelme, mely áhítatba öltözködik. Igen, ők térdepeltek ekként — középkori cellák haloványarcú, tisztáéletű foglyai — ők imádkoztak ekként kiknek földi szenvedélye zsoldárrá magasztosult, kiknek elnyomott láza az égi vőlegény után való epedésbe olvadt át.

Lassankint elhervadnak a szív virágai. De illatuk visszajár, mint holdvilág kedveseink sirja fölé. Az reszket e sorokon is, mint ő sápadt égitest fénye ciprusok lombjain.

Sivatagban utazunk, hiában epedezve üdítő forrás után. Amikor, jön a Számum, letérdelünk a teve mellé. Összekulcsoljuk a kezünket, várunk és imádkozunk. Azután tovább utazunk.

Köröttünk délibábok úzik enyelgő játékaikat. Vízet mutatnak és csodákat, melyektől megittasul a szív. Remegve tárjuk feléjük Tantaluszkezüket — huss! egy pillanat vége — csak a rőt homok mered reánk, jobbról és balról, rabok vagyunk, Szibériában, három... négy... öt esztendeje.

De messze, az út végén csillog valami tiszta, nemes és őszinte... Arra tartok és én hiszek benne. De ne kérjétek tőlem, hogy szavakba öltöztessenem azt, mihez otromba kőszikla a legfinomabb szó is! Zefírek szellemlába lengedez benne és bölcsek és hívők évszázadok és ezredek nagy lemondóinak csöndes boldogsága fogódzik össze halk elragadtatásaiban. Es aki nem tudja megérteni Subhának, a buddhista papnőnek lelki erejét, aki kitépte szemét, mivel annak szépségét dicsérték előtte, — a engemet sem fog megérteni, az ne is olvassa könyvemet. Igen, takarja bár gyászfátyol a szívemet, oly puha, ah, oly meleg és jóleső olykor érintése, mintha édesanyám keze cirógatna általa.

Magas fenyő áll a házunk előtt. Lombja felér ablakomig. Amikor szél zöng ágai között, akkor én régi dajkám szavát hallom. Annáét, aki esténkint egymásba tette kezemet és így szólt; »Mondd utánam, Pista:

Én Istenem, jó Istenem, becsukódik már a szemem...» Azután a meséket hallom, miket ő mesélt nekem, mindaddig, amíg csak el nem aludtam. Akkor én három vagy négy éves voltam és hófehér ing volt a testemen, a lelkemen. Akkor nagy termekben járkáltam, majdnem térdig belesüppedve a szőnyegekbe, a székekbe fogódzva és — jószágos Istenem! sohase gondoltam volna, hogy ilyen sokat kell majd szenvednem, — hogy *egész* életem nem lesz más mint csupa szenvedések örök láncolata...

Máskor édesanyám kacagását hallom a zúgó ágak közül, — szegény jó apám komoly hangját hallom onnét, kik úgy szerettek mindnyájunkat, kik érettünk kínlódtak és nélkülöztek, szájuktól vonták el a falatot, hogy hat gyermeküket felneveljék, fáztak, izzadtak, robotoltak éjjel és nappal és iskolába jártattak bennünket és mi tengernyi gonddal fizettünk érte és a szívük féltő aggodalmába majd bele-belehasadt, azért, hogy aztán, mire férfiak lettünk, egymásután elragadjon bennünket a nagy moloch: a háború. Szegény testvéreim, éltek-e még? nyomorékok vagytok-e már? — meghasadt-e már a szívetek, szeretett, drága, egyetlen szüleim? Oh, már több mint egy éve nem hallottam hírt felőletek, — te szomorú, hatalmas, magányos fenyő, miért zokogsz nekem minden éccaka? Tudom úgyis árva vagyok már; odaát a földgömb másik oldalán naponta meghalt érettem valaki és ha millió évig élnék is és minden napon millió jótettet tennék is velük, akkor se fizethetném

nekik vissza, amit érettem szenvedtek, szegények... Azt hiszem ki fogják vágni azt a fát, mert olyan mint a bánat: nagyon magasra nőtt már és elsötétíti azok ablakát, akik alant laknak. Valjon sajnálom-e majd?

Néha úgy zúg a fenyőfa, mint azok a gesztenyék, melyek távoli városom temploma előtt állanak. Hányszor merengtem alattuk, szemközt egy ablakkal, melyben muskátli virított, s a melynek fehér csipkefüggőnyei mögül szőke leányka kandikált elő. Akkor május volt és fejem felett úgy zengett a harang, mintha az én ünnepemet akarta volna világgá jelenteni. Bent a templomban zúgott az orgona és a tömjén szaga kiáradott a tavaszi napsütésbe. Vagy talán csak az én szerelmem illata szállt a magasba és szét az egész föld földe?... Csodálatos dalt hallok a fenyőlombok közül. Vénusz lakozik ott és két szem sugara imbolyog ábrándozva. Majd zongora szólal ágaiban és egy fehér kéz suhan álombillentyűk felett. Selyem szoknyák susogása, nemlátható ajkak csókjai incelegnek onnét.

Olykor azonban úgy zöng a fenyő mint barátom hegedűje. Lenn a falu végén, nem füstöl a kémény... ez volt a kedves nótája. Ő Opatovnál esett el 1914 szeptember 5-én. Fiatal volt, szép, kedves és tehetséges, bdesanyja beleőrült a halálába. Most már sűrű fü zöldéi a szegény asszony sirja felett is... Látom magam előtt. Milyen nemesek, finomak vonásai! Pistikám! Fiacskám! mondotta nem egyszer és megcirógatta arcomat. Mindig sírva fakadt, ha Beethovent

játszottak előtte... Most már lent, a koporsóban... Oh, te gonosz, sötét fenyőfa! Nagy mágnes csillog ágaid között, mely magához vonzza azokat, kiknek vasból még a szíve, elég kemény, elég férfi az utolsó dacra... Nem, nem sajnállak majd, ha kívágnak.

*

Ablakom — te, aki az élet reám tekintő nagy szeme vagy, te, aki összekapcsolsz az étellel, ki a világot jelented és magad vagy az én egész világom, — hadd nézzek ki terajtat!

Kicsi házak... felettük szürke ég... oly sápadt a nap! A szél a Bajkál felől jön, vagy a Góbi sivatag felől... mindegy! Rajvonal a hegyek oldalán... orosz katonák... Tisztjük vadászni megy. Hű ebe előtte... Lám. milyen jó nekik...!

Egy szán... Szőrös bundák közé temetkezik az úr, mellette prémbe süppedve, melegházi virág: a hölgye. Szőke fürtéin csillogó gyémánt: megfagyott hópikék. Hogy száll velük a könnyű trojka! Nini, átölelik egymást! Kezüik összefonódik, arcuk összehajlik... Nézem, nézem, míg bele nem fájdul a szemem, — míg bele nem sülyednek a lila távolságba... Amott egy muzsik hajtja telegáját. Hajából, szakállából, — tán még ŐZ orrából, a füléből is jégcsapok... Hehehe! Sajnáljalak vagy kinevesselek? Oh, te jegesmedve!

Egy aklot is látok ahol reszketve bújnak össze a lovak... Aha! testvérem közeledik valahol. Aha! rémülő szemmel látjátok

már ugye, gonosz testvéremet, amint falutok felé szimatol? Ha szép lesz az éccaka, sötét és viharos, akkor berándul hozzátok, akkor jaj nektek, ti gyávák, akik be engedik zárni magukat, ti gyávák, ti foglyok...

A patika... Előtte hőmérő, bizonyára csonttá fagyott benne a higany... Oh, az a pici péküzlet! Ott forró lehet most a kemence. Ott fitos orrú szőke leány lakik, karonfogva szokott sétálni egy magas barna legénnyel. Láttam. Most bizonyára egymás mellett ülnek és... Aha, a templom kettős keresztje. Bezzeg hideg lehet odabenn! Fázhatnak a szentképek, amelyek előtt piros mécses ég.

A háztetők roskadoznak a hótól... szívem, szívem mi van veled? A fenyőfát szellemkézzel pengeti a szél. Majd nekivadulva feszes ívvé hajlítja őt. A ház tövében az ör megborzadva vonja össze medvebőr bundáját és gonoszul néz a villogó csillagokba.

Mély az éj, mint a sír. Alszik a falu, alszik a tábor: alszik sok-sok ezer nyomorult, boldogtalan hadifogoly.

Miért virrasztok csak én? Száz világon, hegy-völgyen át kire gondolok? Száz világon, száz hazán, ezer hegy-völgyen át — kinek a képét hoztam ide magammal?

*

Nyár van. Kis gyermekek hintáznak és táncolnak a falumentű fák alatt. Milyen jó lenne újra gyermekké lenni, ottan táncolni és énekelni velük, pitypang-láncot fűzni a

réten és imádkozni és aztán meghalni fiatalon, hófehér párnák és édesanyám könnyei közepette!..

Milyen boldogok azok az emberek, akik ebben a kis faluban élnek! Hisz oly messze-messze ez a táj a világtól és ettől a hazugságtól, melyet kultúrának neveznek és tíz ágyuktól és géppuskáktól, melyeket civilizációnak neveznek! itt békés pásztorok legeltetik nyájaikat és jámbor oroszok és burjátok ülnek a teázóban.

De a hagymakupolás kicsi kápolna árnyékában sírok domborulnak. Alattuk olyan emberek pihennek, akik nagyon messziről jöttek ide. Es ha a keresztteken nyugati szél muzsikál, akkor bizonyára nekik hoz üzenetet régi hazájukból. Cárokról mesél és hó alá temetett lázadó vágyakról. Kancsukáról és piros vérről a fehér jégmezőkön. Sortűzokről és kozákrohamokról és hosszú-hosszú rabszolgaútról Szibérián keresztül. Csupa olyan dologról, amit jó elfelejteni annak, aki végigélte, — jó meg nem tanulni annak, akit sorsa nem vezérelt ki a faluból. Ámde a legenda ott lebeg a besüppedt sírok felett, meg-megelevenül az öregek ajakán és a leszármazók előkelő vonásaiban és értelmes szemében, rá-rászomorkodik az idegenre: Nem jó arra, nyugat felé!

Télen vadállat ordításától hangos az erdő: Az is jobb zene mint az emberek hamis beszéde. Szürke, mostoha a föld, de annyi van belőle, amennyi kell: Mit ér a televény, ha szolgaságban sínylik mint a jobbágy, aki túrja? A nők nem ismerik az

európai divatot és szépítő szereket: De a szerelem sincs kánpadra feszítve, megalázva és beszenyezve, mint a földgömb másik oldala;.

Oh, te kis falu, miért kell kínlódnom börtönöm falai között? Miért nem pihenek inkább ott a temetőben, hol korhadt fejfáról csak a szél olvasná nevemet!? Miért nem sorsom egy eseménytelen, rozsmaring-szagú, kis falusi élet és a halálom aranyos, őszi elmúlás, csak annyi, mint mikor egy pohár bort kiont valaki ablaka elé!?

Jön a szél... Messziről. Kamcsatkából vagy a jakucki mocsarak közül. Ok zokognak benne... Akik napra és szabadságra vágyakoztak és ezért a hó alá kerültek... Akik illatos tavaszra szomjúhoztak és ezért szenes kocsit toltak nehéz láncaikban ... Akik a szebb jövőbe voltak szerelmesek és ezért föld és jég alá, ólombányába záratának...

És a szél jajgatva söpri végig a sivár Szibériát, vadul rázza az őserdőket, mint egy túlvilági hárfá zeng a befagyott folyamok hátán és örült kacagással ölelve körül a dómok tornyait, sikoltó-üvöltő boszorkánytáncsal fúrja be magát a jeges felhőkbe, fel a csillagok hideg világa felé.

Ülni, ülni órákon keresztül... Csak a múltban élni és csak a jövőben...

Régi fájdalmat fájlalni, elszalasztott csókok emlékét. ...Igaz barát szavát hallani,

kihez hűtelenek voltunk és a hamisét, kinek vakon odaadtuk magunkat... Tudni, hogy dőre célokat üztünk és kincset hajítottunk el magunktól... Ítélszéket tartani: jaj, ha picike folt van a múltadon, parányi kétely a jövődben!...

Ülni, ülni órákon keresztül... Kezünket összekulcsolni a térdünk felett és ülni, csak ülni...

Kipp-kopp! kipp-kopp! mondja a szívünk, emlékszel-e? Te egyszer goromba voltál az anyádhoz és az, szegény, sírva fakadott. Neked sajgott a lelked, szégyelted magad, bocsánatot akartál kérni, érezted, hogy ez a kötelességed, — de nem tetted. S miért? Ostoba álbüszkeség miatt: Most *e,z* a büntetés. Kipp-kopp! kipp-kopp!... Es emlékszel-e, mikor szerelmet vallottál valakinek, aki jobban szeretett mint az életét, akit jobban szeretted mint életedet és akit mégis elhagytál? És miért? Önző emberi célokért, önmagadért: Most ez a büntetés. Kipp-kopp! Kipp-kopp! ... S emlékszel-e, mikor meghalt a vetélytársad, mikor eltemették, fiatalon és te könnyezve állottál koporsója előtt, azt állítván, hogy ő most végleg legyőzött téged? Oh, de a lelked s ne tagadd! — csillogott és ujjongott. Es miért? Utálatos káröröm miatt; Most ez a büntetés. Kipp-kopp! kipp-kopp! Ülni, csak ülni a sevége-sehossza téli éccakában, mikor irdatlan távolokban jéggé dermed az élet és fel a zenitig, le a föld közepéig halálos álomba fagy mindama csalóka szépség, ami végzetünket és létünk

sivárságát eltakarja szemünk elől. Ülni, csak ülni...

Leányszobák illatát érezni... csillámló szőke haj... egy ifjú ajak heve... gyöngéd karok fonódnak a nyakunkra .. kinek a szíve dobog a szívemen?., óh. álom, álom... mesebeli pillangók... lehajló arcát látni zongorája felett... májusi erdőben sétálni, ahol harkály kopácsol és suta őzike mereng... könnyek, az ő könnyei!.. az ablaka .. kihasználva figyel az éjbe., lépteket sejt a kavicsos utón... nem a száműzött ler hazá, csak a hold fénye imbolyog arra... Oh, emberi végzet, hogy vágyra csak a távollevő érdemes, csak az ami nem lehet a mienk, — te varázslód elém otthonom képeit. Éden tőled szülőhajlékom, mennyei boldogság szeretteim csókja és tündérialom szabadságom régenvolt ideje! Oh hazám, hazám, — gyalog, térdencsúszva indulnék feléd, ha lehetne és éveket adnék minden napért, melyet otthon tölthetnék újra!

Ülni, csak ülni .. Égni miként vasérc a kohóban, hogy kiolvadjon belőlünk minden, ami salak... Ülni, csak ülni...

Élet! — — ~ lelve szívem avval a titokkal, mely a búza magvát kalászba szökent!, rügyet bimbóba válni, embert tenni, szeretni, alkotni kész. Miért kell börtönben élnem, ifjúságom idején, mikor szívünk a legfogékonyabb, mikor a kibomlás lehetőségei megnyílnak előttünk, mikor a te pezsgésed alakítja szomjú lényünket? Látom diadalhintódat. Tündérik hintik virággal útját, pezsgők durranása hallik kerekei nyomán.

Ott csókolsz, ott kacagsz, ott incelegszt,
 ott hisz enyelegve, messze-messze, hol az
 óceán azur hulláma gördül, hol a fény lakik,
 hol a fekete földből acélos búza ütközik,
 hol a nagy, oktalan, lüktető mozgás bűvös
 örvénye forog! Es én itt, annyi ezer és
 ezer kilométerre mindentől, ami művészet,
 szépség, szerelem — —

Ülni, csak ülni... órákon át ülni, csak
 ülni...

*

A foglyok nehéz szekeret húznak
 ablakom előtt. Igába görnyed a nyakuk,
 meggörbül a hátuk, felhúzódik a válluk,
 megroggyan a térdük.- Kozákok hajtják őket.
 Káromkodnak és kancsukat suhogtatnak.

Nini, milyen fiatal az a fogoly! Tej-
 fehér arcáról még a sok szenvedés se törölte
 le a gyermekség hamvát. Bizonyára az édes-
 anyjára gondol... Amott meg egy öreg.
 Deres a szakálla, ősz a haja. Pillantása seb-
 zetten, fájdalmasan fordul ég felé. Kire, mire
 gondolhat ez?

Egy szemüveges, sovány ember nem
 bírja tovább. Tántorog és megáll. A kozák
 odarugtat és végigvág rajta. A szemüveges
 újra megindul, újra tántorog, újra megáll.
 A kozák kancsukázza, mire az összeroskad.
 Hiába! pihenni kell.

S amikor ott fekszenek az út oldalán,
 egyikük — óh, csodák csodája! dalolni kezd.
 A Marosról énekel, amely messze-messze
 földön kanyarog, majd amikor észreveszi,
 hogy senkisémet kíséri, áttér a Horváthék

rózsafájára... A többiek hallgatnak. A dal szégyenkezve némul el.

Egy fehér hölgy lovagol az augusztusi éccakában.

Házunk előtt lépésben halad: tudja, hogy szerelemsóvár rabok néznek reá. Lehajtja gömbölyű, mezítelen nyakát, hadd csillogjon a holdfényen: Kínozni akar. Néha megáll, leugrik a lóról és míg egyik lába a kengyelben, másik a földön, hátrahajolva felénk kiált valamit — az alávaló! Átöleli paripája nyakát, hozzásimul, talán megcirógatja, talán beszél hozzá... A ló felnyerít.

Te forró, nyári éji Ilyen voltál, mikor Lorenzo megvallotta Jessicának, hogy szereti. Ilyen voltál, mikor a pusztai remetét látomásai gyötörték, — amikor egy nőszomjas aszkéta elpusztult kolostorának falai között. Ilyen voltál, mikor a fin először álmodott távoli hálósobáról, hátrahanyatló édes női arcról, kinyíló ajkak gyöngysoráról, féligzárt szempillákról, melyek alól az epedés sugara gyúl és a selyempaplanról, amely valakinek karcsú alakjához simul.

Remete a bűn kísértő délibábját— óh, hogy gyűlöllek, illatos, drága lények — menekülj, menekülj te fehér asszony, mert megfojtalak — puha nyakadba vágom mohó ujjaimat, kegyetlen gyönyörrel tépem szét alattomos szívedet... ti gonosz, édes macskák, ti... én, gúnyos, diadalmas, örök ellenségeim...?

Oh, édesanyám!.. A könnyek, melyeket érettem hullatott szemed... Te, hús,

harmatos égi eső, fürdesd meg szívemet és
oltsd el vadul parázsló tüzeit!

*

A jövőm... Vigyétek előlem! Nem
nem akarom látni!

Az anyát, kinek fia elesett a harctéren
és a szemében néma vád tüzel. Nyomoré-
kot, aki felemeli mankóját és megfenyeget.
Árvát, aki apja sírhalmáról ujjal mutat reánk.
A kisasszonyt, aki ajakbigyesztve, figyálva
mond — egy szót.

Nem. Ott álltam a síkon, vérben és
golyók között. Miért nem találtak?

Es önelemző kinnal szedni ízekre, újra
meg újra elfogatásom történetét. Íme a
bűnöm, az én nagy bűnöm: Nem haltam
meg. Sírtam és kétségbeestem, de éltem és
hébe-hóba örültem annak, hogy élek. Nap-
nak, hogy rám süt. Kozáknak, hogy, rám
mosolyog. Bogárnak, hogy zümmög. Önma-
gamnak, a létezés szent, apró jeleinek,
mindednek.

Es hosszú fogolyutakon mellettem
szaladt, zörgő vasúti kocsiban oldalamon
ült egy árnyék. Főbe szerettem volna ütni
magamat, szívemet kiszakítani és összetri-
pni a gyalázatért. Hiába! Alávaló, meg-
hunyászkodó, állati örömmel suttogott fü-
lembe az árnyék: »Csitt! Ne szólj senkinek
róla! jobb élni, mint meghalni. Légy boldog,
hogy nem maradtál a halottak között!«

A szibériai vasút sínje házunk előtt
feketéllik. Naponta katona- és lőszervonatok.

És olvasni hazai kártyákat, bizakodó sorokat és tudni mindennek ellenkezőjét! Látni az ellenség örömét a mi szomorúságunkon. Hallani diadalkacaját a mi jajkiáltásunkon. A robogó vagonok testvéreink halálát ringatják magukkal. Ágyúik torkában barátaink kihülő arcát pillantjuk meg és puskaik csövéből honfitársaink kínordítását hallgatjuk.

Szeretem a bútoraimat: Rozoga asztalom, deszkaágyam és a padom. Testvéreim ők, akikkel évek óta együtt utazom valahová.

Es mikor a hajnal bearanyozza őket, akkor a múltjuk elevenül fel. Hiszen valamikor erdőben állottak, élő fák voltak, lombot és virágot eresztettek. Íme, ma holt-tetemek. Hová lett illatuk, nedvdús pezsgésük és az az erő, mely galyba vált és gyümölcsöt érlelt belőlük? Régi tavaszok álma borong fakó testükön és a nap megcirógatja őket: Én vagyok az újra. Emlékeztek?«

Én ne szeretném bútoraimat?«

A hold... Az Andrássy-út dróthálóiba fonta testéi és megfürdött a városligeti szökőkút vizében. Jázminok mögül lesett reám, mikor megcsókoltam valakit Szőnyeget terített édesanyám lába elé, mikor az éjben ült és fiára gondolt.

Mit keres a hold Szibériában?

Meg-megrezenve, félénken sétál a hó felett. Tudja, hogy sírokon jár. Szemekre

emlékezik, melyek vágyva néztek beléje a száműzetés hosszú éccakáján. Titkos lényekkel szövi át sugárdit. Bekeni ezüsttel a hegyeket és halott leányok haját teríti szét a jégmezőkön.

Ablakomon zörögnek fehér ujjai. A falakon vájkál, végigsuhan a kályhán, felpiszkálja az árnyakat. Mintha szívemet keresné, tapogatózva nyúl felém és mintha a kín hárfáját pengetné, halkan zöng a fülemben valamit az Andrassy-út dróthálóiról, a jázminokról és édesanyám összekulcsolt kezeiről.

Fütty az éjben. Zöng a sin. Robogó Zaj. A gyorsvonat.

A gép. Liheg. Fújtat mint egy rohanó bika. Rőt fény a fűtő meztelen mellén... Sötét ablakok... Hálókocsi... Fialat nő. Most dobja le kabátját. Villanyfény fehér ingén, kebelén... Az étkező kocsi... Frakkos urak. Beszélgetnek... Miről? Idegen sorsok és életek, mily közel az enyémhez, csak egy pillanatra, azután el az ismeretlenség ködébe. Orromban a fűtő izzadt szaga, a finom ételek gőze, a fiatal nő illata. Ifjú láz, tavaszi mámor, rohanó élet, zsúr, zsúr, zsúr, az éccakábau.

Huss! tova már. Halkabban zöng a san. Piros fény szem messze az éjben: Ifjúság oh, ifjúság!

*

Maga az állomás sincs messze a házunktól. Ha csendes az idő, akkor még a

jelzőharangok csilingelését is hallom. A baloldali élénkebben, a jobboldali mélyebben zeng, míg a középső kalapácsa csak néha üt egyet-kettőt.

Mintha az emlék csengene-bongana. Kezem az ölemben, ábrándozva ülök ablakom mellett. Szemem a sínpart követi, mely a látóhatár pereméig, — talán még azon is túl, egészen a végtelenbe szalad. Messze jön már a vonat. Boldog vagyok: Egy leány fog érkezni velem, kinek szemében hazám égboltja kéklik, kinek haja magyar búzaföldtől tanult aranyosan ragyogni. Vadrózsás szalmakalapját most illeszti fejére, kis tükörbe pillant, oly bíbor az ajka, oly fehérek fogai! De mosolya bánatos: »Sokáig kellett rám várnia a szegénynek«... Már jön. Ő jön.

Amikor a vonat berobog, keresem azok közt az emberek között, akik leugrálnak a kocsikból és alá-felsetáznak a sínek mellett. Csalódtam. Újra, ezerszer. De a világért sem esem kétségbe: Majd holnap... Pajkosan hunyorgatok a kalauz felé, ki az állomásfőnökhöz siet valamit jelenteni és a kékszubbonyos munkások felé, akik végigszaladva a kocsik mellett, minden kereket megkoppantanak: »Mi értjük egymást... Holnapra elhozzátok, ugye...?«

Az utasok arcát is figyelem: Kik, mik lehetnek? Örömük telik-e az életben? Szomorúak, lesújtottak-e?

Fiatal házaspár jön. Karonfogva, mosolyogva. Gyerekek ugrándoznak. Csicseregnek, mint a verebek, akik először fürödnek

a napfényben. Apja, anyja lehajol, ölébe kapja, össze-vissza csókolja őket.

Egy lombos fa áll az állomás kertjében. Sírdogáló leány támaszkodik a törzséhez. Összekulcsolja kezét, az égbe néz, mintha imádkozni akarna és olyan keservesen sir, én Istenem!

— Miért zokogsz én testvérem? kiáltom feléje. Tudod, hogy a rokonod vagyok, mindazok rokona, akik szomorúak?! De nézd, fejed fölött a sok virág, abból mind gyümölcs lesz és te szabad vagy... mit akarsz még?

A hang kettétörik ajkamon. Szitakötő száll előttem, letelepedik ablakom párkányára, azután zizzelve száll társa felé és én elmélázva nézek utána. Es a madarak oly édesen csicseregnek... az emlékek... az emlékek?

A vonat már messze. Ottan jár a kék fenyvesek és a hószín felhők alatt, melyek oly finoman duzzadoznak mint egy nászi ágy sejtelmes vánkosai. Kinyitom egyik kezemet, mintha látomást vagy fájdalmat akarnék távoltartani magamtól. Másikat a szívemhez szorítom. Egészen idáig érzem a fák illatát és az állomás ablakain bíborosán csillognak a nap búcsúzó sugarai.

»Aludni jó«... Bezárom a szememet.

»

Séta alatt a kerítés deszkáit számlál-gatom. Egy-kettő-három... tíz... húsz – száz.. Hol vagy te, régi fegyenc, kiről Dosztojevszki ír emlékirataiban? Mintha újra itt állnál a helyemben. ...Ahány deszkája volt a kerí-

tésnek, annyi napot kellett raboskodnod. Mindennap előlről kezdted: annyi deszkát már kitöltöttem, ennyi van még hátra.

Oh, te szegény reib, mennyivel boldogabb voltai te mint én. Mert tudhatom én, hány deszkát kell még számlálnom? A te életed egyenletesen hömpölygő folyó gyanánt haladt célja felé, az enyém mint az inga, jobbra-balra lendül.

Egy? ... Kettő? ... Tíz? ... Húsz?... Ezer?..

Ma valami fehéret, ragyogót látok az éjben... Ma közel van minden, ami máskor messze... Ma nem kell betakarni lelkünket: félre a hiú szavakkal... Ma átsuhan valami szobánkon: oly tisztán, ahogy haláluk előtt érzik a milliók és oly egyszerűen, ahogy az eszmék szoktak születni jászolban és koldusok tanyáin. Ma a nagyvilágon sokan legyverükre borúinak és azt suttojják: »Szeresd felebarátodat!...«

Hányadik ez a karácsony? Harmadik? Negyedik?

Ma azt mondja még a pogány is: »Hiszek... ez az emberiség ünnepe...« Ma minden csillag egy-egy édesanyának szeme az égen... Ma hozzátapad lelkünk egy nagy gondolathoz, mint ahogy a fuldokló megmentőjéhez .. Ma otthoni karácsonyfák képe száll felénk: Nini, nemcsak a gyertyák vannak ott viaszból: Az arcok is... Nini, nemcsak az ágak remegnek: Az ajkak is... Nini, nemcsak a gyertyák ragyognak: A könyvek is...

Angyalok, gyújtsatok pici gyertyát
minden emberi szívbe ma! begyen már
elég! Legyen már elég!

*

Néha olyan, mintha a Balaton partján
feküdnék. Látom tükörén csodalatos színei-
nek játékát. Sirályok módjára úsznak fehér
hajói. Szemközt a borszülő hegyek a várro-
mok szeszélyes körvonala. ... le drága, szép
tő, én szerelmesem, miért szakadtam tőled
'oly messzire? Honvágyam vizedre szomjú-
hozik, éjjel hullámaid zenélnek fülembé.

Ablakom előtt állanak.

Orosz egyenruhában: két katona. Sap-
kájukon piros kokárda, oldalukon fekete kard
és szuronyos fegyver a vállukon.

Az egyik, akinek sápadt arca a félho-
mályban kétszeresen fehérnek látszik, halkan
suttog a másikhoz.

Talán egy távoli kicsi faluról mesél,
ahol terebélyes eperfák borulnak a zsupp-
fedeies házikók fölébe, mintha óvni akarnák
a gonosz napfény — új korszakok és új
eszmék tüzes sugarai elől? Talán a búzaföl-
dekről mesél, ahol kasza pendül és a ma-
rokszedők éneke zeng évről-évre s ah, heh,
messze lesz, kinek ott a hazája — messze,
messze, orosz földben, idegen ég alatt?
Talán a kis padot emlegeti, amely a ház
előtt áll s amelyen vacsoracsillag jöttkor
két szomorú ember üldögél s a fiukról,
szegény fiukról emlékezik? Vagy talán négy
évi szenvedéséről mesél a novonikolajevszki

földalatti tömegodúkról, hová a cári rendszer foglyok ezreit zsúfolta, akik ott haltak meg egymásután lázban, kolerában, tífuszban, skorbutban, orvosi segély, emberi irgalom és egy pohár víz nélkül, — óh, azok a halálbarakkok, melyek láttára maguk a durva örök is zokogni kezdtek, ahol már rothadó hullák és még vonagló emberek feküdtek egymáson, ahol a haldoklók hörgésébe *AE* iszonyattól megőrültek vijjogó kacagása vegyült, ahol négy sorban egymás felett ordított, nyöszörgött, sírt és átkozódott a szenvedés mint egy dicshimnusz az emberi humanizmusra, amíg a magasban fekvő, mozdulni se tudó betegek szennye az alatt heverők arcába hullt — erről mesél? Vagy talán egy fehérképű, ijesztő asszonyról mond el rémregét, aki éveken át ült a hadifogoly durva deszkapriccse előtt? talán fájdalommal emlékezik öleléseire, melyek összetörték a tagjait, csókjaira, melyek ajakán keresztül kiszívták lelkét? az éhségről mesél, amely kiforgatta lényéből, elvette eszét és végzetes helyére kergette őt? Vagy talán miként orcája, tejfehér a lelke is és a kiközösítés fáj neki, az, hogy amíg a volt tiszteiket őrzik, bélpoklosok módjára megveti és kerüli őket mindenki?...

A beszélő hirtelen elhallgat mint a gyermek, akit tetten kapnak. Szeme az esti fényben is kéken ragyog, mintha a magyar rónák búzavirágai kandikálnának belőle.

Társa idegesen pödörgeti hosszúra kikent bajuszát. A kerítéshez támaszkodva, konokul mered maga elé. Ajaka körül keserű

vonások, homlokán és pillantásában a magyar parasztok mélabús komolysága.

Szeretnék hinni. Istenben, az emberekben, önmagamban. Szeretném a könnyek hatalmát: komolyan venni a kétségbeesést és regényt írni belőle. Szeretném, ha nem ülnék száraz ajakkal az élet tengere mellett, terített asztaloknál örökre éhesen. De csitt! Ezt már csak az érti, akinek nagyon fáj az élet, — aki Szemirámisz oldalán szerelemre szomjazik... Szeretném, ha valakinek arcképe itt állott még asztalomon és jogom volna még azt mondani neki: »Te az enyém vagy és én hiszek Istenben.«

Szeretnék kemény húrokat pengetni és egy kis népet magasztalni, mely a földgömb másik oldalán — térdig vérben és dicsőségben — állami létét védelmezi... Szeretném a lengő zászlókat látni, kürtöket és diadalujjongást hallani, szeretnék hinni a zivatarban, amely népek sorsával terhes... Szeretném, ha csak azért írnám e sorokat, hogy — amikor majd otthon rájuk téved a szemem — szabadabb legyen általuk a szabadság, szeretőbb a szerető szív, puhább a hazai kenyér...

Szeretném érezni az erőt, mely a világon mennydörög és az új tavaszt, mely milliók ártatlan vérével táplálkozik... Városok lángjában az ő betűit olvasni és mint hívő Krisztusának, neki ajánlani fel szenvedésemet... Szeretném, ha nem volnék hadifogoly: lecserélt sakkfigura... Szeretném

azt kiáltani: »Születés kínja vagy, világölő szenvedés! Nikis termékeny árja, véreóceán!«
 Ki vagy te, nagy ismeretlen, aki ágyukban zengesz, haldoklók ajakán hörögsz, hazafiak ajakán harcra tüzelsz, feldúlod életünket és iszonyaton át vezetsz valahová? Szeretném, ha kezekben volna a szívem, — abban a kézben, mely virágot gyümölcsbe készítet, szerelmespárt egymás karjába vezet és az erősebb fajt vérrel keni fel királlyá ..

Szeretném, ha Buddha szobra nem állana asztalomon és nem nézne reám örökké, közönyös, hideg, nagy szemével.

*

Decemberi reggel... Millió pókháló
 tapad hozzám, elakad a szívem verése,
 fátyolban az egész világ... A honvágy...

Régi versek járnak lelkemben mint a szép halottak éjféلكor a rombadőlt kastélyokban... Rímes rajongások, pohárcsengés és valami, ami olyan, mint tükrön az emberi lehellet és olyan mint elpattanó hurok távoli zengése.

Gályarabok evezőire gondolok, melyek a sűrű tengerbe merülnek és hallom a vonat kerekeinek zajait, melyek végigrobogtak velem Európán, Ázsián .. Látom azokat a hóba süppedő falvakat... bazilikák zöld tetőit... szélmalmost a látóhatáron és a végtelen szántókat, amelyek televénye itt-ott előkomorul a fehér lepel alól. Látom a városok rézkupoláit és a kis állomások bábmész muzsikjait, a csengős trojkát és a rozzant telegát, Puskin világát és a fellázadt hajók matrózait...

Kint vastag pillében hull a hó, fekete holló károg egy kopasz fenyőfán... Turgenyevre gondolkodom, a kétkedőre, aki a »Füst« című regényt írta... Mikes Kelemenre gondolkodom, aki a Marmora tenger partján nagy elborulással merítette pennáját kalamárisába, ékes betűkkel írván: »Fides néném...« Csipkerózsikára gondolkodom, aki ezer éve álmodik pókhálóiban és elvarázsolva vár felébresztőjére és a szabadság májusára ..

Fs úgy érzem: ringat engem ez az óriási darab föld, mint anya gyermekét, méretei előtt parányivá zsugorodom össze, mert itten ő a szuverén, sivárságával lenyűgöz, lebilincsel, elzsongat mindent, most aludni akar, nehéz ősi álommal, ő, az úr, az itteni egyedüli úr.

*

Meztelen a lelkem és amerre nézek, kandi szemek öveznek. úgy szégyelem magam! úgy szeretnék egyedül lenni! úgy gyűlölöm az embereket!

úgy szeretném eltakarni kínjaimat és vágymat és szüntelenül virágokra kell gondolnom, melyeken nedves csigák maszkáinak.

Szobatársam ott ül az asztalnál és eszik. Undorodom tőle. Felingerel minden mozdulata — ahogy a kenyérből tör, ahogy a Jcanalat ajakához viszi — még a lélegzetvétele is. Kérdez valamit mit sem sejtve, ártatlanul és én azt hiszem bosszantani akar. Fojtott a levegő, tele millió apró tűvel. Ok nélkül nem beszélünk egymással hónapokon keresztül.

S amerre nézek, csupa meztelen lélek. Milyen hamar lekopott róluk az a hamis máz, mellyel a társadalom bekente őket! És ha odahaza újra felrakják az álarcot, lesz-e erőm szemükbe mondani: »Ne komédiázatok! Te fukar vagy, te meg hiú! Te tolakodó, te meg elfogult! Te durva és te irigy! ..«

Irtószünk egymás pőreségétől és nem tudunk hová menekülni előle. Es gyűlöljük egymást, nemzetiség, felekezet, társadalmi, vagyoni, műveltségi osztályok szerint összevissza, ostoba, állati, vak gyűlölettel. Felhő gyanánt borul reám ez a tömeghangulat, alig tudok lihegni alatta.

Igazán még emberek vagyunk mi?

*

És száll a hír. Fogolytáborról-fogolytáborra, Szibéria jégmezőin: Jön, jön a hazai kiküldött .. a grófné...

Izgatottan gyűlünk össze a legnagyobb szobában, melyet kőolajlámpa világít. S dinikor belép csupasz falaink és összetákolt ágyaink közé, látom arcán ösztönszerű ellen-szenvét, melyet bátran leküzd magában. Egy madár, mely a szabad égből pincébe tévedett...

Szemünk mohón tapad hozzá: Európa elképzelt szépségével festi be alakját. Millió szülő, gyermek, testvér, rokon szeretetével vonásait... Es megcirógatja szívünket valami, talán egy napsugár, talán egy emlék, annak a világnak üdvözlete gyanánt, hol álmaink lényei élnek és várnak reánk.

De szólni alig tudunk. Megrettenve nézünk egymásra, érezzük, hogy két külön világhoz tartozunk és megkönnyebbülünk, ha vége a látogatásnak.

S amikor Irkutszk irányában elrobog vele a vonat, búsan gondoljuk:

– Milyen gyorsan elmúl egy esztendő!

Szibériai nyulat visznek el ablakom előtt. Fehér a színe, azzá tette a hómező ősi törvények alapján.

Így fakul el a lélek is, így veszíti el hevét, színeit, ragyogó képeit — csupatűz — nyugati lélekből így lesz önelemző, szürke, szibériai lélek.

Nem, ma nem merek könyveimhez nyúlni. Ma a déli költőkből ibolyaszín tengerek hullámcsobogását és fel hotelen ég bubáját olvasnám. Ma dz északiak sejtelmes írásművészetéből hegységeik köde és fjordjaik alkonya szállana felém. Giorgione képein csak az Adria tündökölné és Vörösmartyból csak a Dunántúl, Petőfiből a magyar alföld zamatait és színeit érezném.

Ma szívemben felébred az otthoni napsütés, mely látni tanított és az enyhe éghajlat, mely kedélyemet nevelte. Ma oly kedvesek ünnepélyeink, – a kamarák, melyekből színházat, a poros padlások, melyekből festőiskolát alakítottunk. Tanfolyamaink és egyleteink, könyvtáraink és kézírásos újságaink, — mindaz, amin keresztül életet kívánt a szivünkben idehozott nyugati valami, megkísérelvén megváltoztatni dz ősi törvényt és a

környezet színét tenni a maga színéhez hasonlónvá...

Mintha még élne az a szibériai nyúl.
Mintha gúnyosan reám mosolyogna.

Vándorlegény jön az ablakom alá.
Afféle ágról szakadt ember, akinek hátán háza, kebelén a kenyere — a példaként.

Megszólítom.

Nincs a földön senkije-semmije, jön a harctérről és megy, maga se tudja, hová, maga se tudja, merre. Ütött-kopott a ruhája, hánya-veti az élete, nem kell bizony ő senkinek sem a földön, de hát mi baj volna benne?!

Azon kapom magamat, hogy a hangja saját szívemből jön: Ott bent ni a rongyos vándorlegény — kinek is van kettőnk közül több célja, keresni valója az életben?

Ez szép nyári délután történt és a faluban már egy cséplőgép lármázott valahol. Zurr, zurr, zurr, mondta szünetlenül és ontotta magából az életet, melyben a búza téli álma, tavaszi szél fuvallata és május illatos csodája olvad össze. És megittasodva attól az erőttől, mely méhéből a világba ömlik, azt dalolta, amit egy drága leány mondott valamikor nekem: Hozsánna, élet: egyetlen Úristen!

Megfogtam a vándorlegény kezét.

— Ne fájjon a szíved! ne hallgass arra masinára, én édes testvérem!

Szeretnék testileg szenvedni. Éhezni, fázni, kínlódn... akkor — tudom — tele volnék daccal és lázzal és tiszta volna a lelkem. De a rabság szenvedése, mely épen hagyja testi erőnket, csak gátat állít neki, — mely nem hatol belénk, csak elénk áll és onnan öltögeti gúnyos nyelvét reánk, — mely nem akarja összerombolni énünket, hanem megvárja, míg önmagától összeroskad: ez, ez —

*

— Mi van Erdéllyel? A falummal? A feleségemmel? Gyermekeimmel?

— Ma minden éjjel az öcsémről álmodom... Szétnyílt agyvelővel áll előttem. Szívére teszi kezét és azt mondja: »Bátyám! Bátyám!«

— Hogy nem rohanhatunk haza, segíteni ... Tegnap éjjel véresre vertem öklömet a falon.

— Porszem az ember, viharok játékszere... , A húgommal valami borzasztó történet ... Es én mégis fehér koszorút fogok a sírjára tenni. Oh, aki itt se borul le, itt se tördeli kezét, az nem tudja, mi az embernek lenni I

— Ez a mi Golgotánk és ez kell a boldogsághoz. Most tanuljuk meg, mit ér egy falat kenyér, pohár víz, tiszta ágy és egy szerető asszony odahaza.

— Az asszonyok! Hahaha! Figyeljete, elmesélek valamit, ami jellemző a mai erkölcsökre...

Valamennyien fölugrálunk és az öklünk-

kel verjük az asztalt. Nem tűrjük, hogy rosszat mondjanak a nőkre. Mi önzők vagyunk és azt akarjuk, hogy legyen valaki, aki érettünk szenved, — akiben mi bízunk és hiszünk, — akiben vágyakozásunk tiszta alakot ölt. Forró képzeletünk még sötétebbre festi a hazuról érkező híreket és mi irigyek vagyunk. Mi azt akarjuk, hogy mindenki úgy éljen, ahogy mi élünk és ezért elhittjük magunkkal, hogy hazugok azok a hírek: Nem, az, nem lehet! hiszen akkor nagyon fájna a szívünk: Féltékenység... tovaröppenő ifjúság... sohanemszülető gyermekek... az élet! az élet!

Bennünk átszellemül az érzékiség. Tiszta és rajongó a lelkünk mint a diáké, aki először szeret. Királynő otthon-hagyott kedvesünk, könnyeink trónusán ül és orcája felé áhítattal fordul a szenvedő. Mi egy-egy kétértelmű szóra elpirulunk. Odahaza talán kalandok után szaladgáltunk, itt zavarba jövünk a legártatlanabb célzásra is. Utálattal gondolunk könnyelmű éccakáinkra és égisz emeljük annak a nőnek emlékét, akihez lelki vonzalom fűzött.

Öklünkkel verjük az asztalt. Nem tűrjük, hogy rosszat mondjanak a nőkre.

Aki rab Szibériában, annak lassan éber lesz az álma és álom lesz az ébrenléte, — annak lassan halott lesz az élő és élő lesz a holt. Hiszen azok, akik drágák neki, csak az ő lelkében léteznek, — éveken át úgy, ahogy utoljára látta őket. Hogy odahaza

nap süt-e rájuk, vagy a sírban fekszenek-e, az lassan egészen mellékes: itt a szeretet feltámasztja őket.

...Kopognak ablakomon, Egy hang: »Pista! Pista! Fim! Gyermekem!...« — az édesanyám. Ágyamon fekszem. A téli hold zöldes fényében látom alakját. Egész éjjel egy drága kéz cirógatja a homlokomat és mikor az ólmos hajnal derengeni kezd, távozó léptek finom neszé!, búcsúszavak suttogását hallgatom.

...Szél toporzékol a síkon. Dühös bika gyanánt nyargalász az Északi tengertől Indiáig. Szarvai közé valami fehérség van kötözve, valami pogány-keresztény haloványság: En ismerem!

...A vasút mellett húzódó táviródróton hazai szívek beszélgetnek és pesti házak sora csillog a ködből. Városligeti nyárfák integetnek rozsdabarna fenyvesekben, Duna hullámai csobbannak a Szelenga folyón, nap-sütötte magyar kaszállók, kék ligetek, aranyos hegyoldalak délibábja lengedez rőt, kietlen mongol tájak felett.

Talán csak a rodostói bujdosók honvágya bírt evvel a megelevenítő erővel. Talán csak az ő bánatuk varázsolta így otthoni, édes valósággá Márványtengerek és török mezők idegen képeit. I alán csak a jedikula rabjai tudták így ellökni maguktól a négy falat és így — összeforva — élni az elveszített múlttal és hazával.

*

Valahol messze ég az erdő. Délceg

fenyőfák válnak hamuvá. Talán azoknak a népeknek lelke lobog bennük az ég felé, melyek annyi száz év előtt ágaik alatt tanýáztak.

Ott lengett sátoruk, amerre szemem révedez és kicsi, szőrös lovaik vihorásztak a patakok mentén. A hűvös szél vágyott vidékek illatát hozta feléjük és szemük az áhított óceánt kereste a szürke fatörzsek között.

Azon a dombon állott a khán sátora. Ott lobogott az örtűz. Körülötte összedugott fejjel tanácskoztak a törzsfőnökök, mikép lehetne betörni a szomszéd városba. Annak most orosz neve van, de akkor csak kínaiak lakták, békésen gyarapodván védőműveik és mennyei hazájuk kék oltalma alatt. Fent a hegy csúcsán lobogott a máglya, melyen fehér mént áldozott a táltos, hogy válaszolhasson: vajjon a falakat kelle megtámadni, vagy átúszván a folyón, hátul, orozva meglepni a leányos házakat.

A városban még állnak a bástyák romjai...

Az alkonyban halkán jár a rege és tovatúnt hősök körvonala rajzolódik az egáljára. A hűvös szél a vágyott vidékek illatát hozza felém, pillantásom az áhatot óceánt keresi szürke fatörzsek között. Szememben az ő szemük néz, szívemben az ő szívük dobban és a népvándorlásokat mozgató ősi erő zengi fülemben: Nyugatra! Nyugatra!

Láncot visel a rabok álma.

Ezer és ezer kilométeren, árkon-berken,

hegy-völgyen át röpülök haza és mikor ott állok a drága ajtó előtt, megbénul a kezem, a lábam, kiáltani akarok, hang nem jön a torkomból, — az ajtó kinyílik és én nem látok, nézek és nem látok... Emberek, akik csak egyszer is elhaladtak ablakunk előtt, nők, akik esdő pillantásunkat megvető mosollyal viszonzták, barátaim és orosz öreink arca, termete, szava, ruhája, cipője és hajának színe táborunk kutyái, — eseménytelen életem apróságai, ezekből rakódik össze álmom, mint a koldus pénze, kalapjába hajított fillérekből.. A harctéren fekszőm, felettem zugszik a golyók, barátom utolsó szava, robbanás, borzalom, — egy ember, aki nem mer kimozdulni az árokból, csak a parancsomra, milyen piros a vére az én kezemen, óh, a szemei! irtóztató! mit mondok majd a feleségének és a gyermekeinek? hogy fenyegetőznek a hullák, hátukra fordulva, ég felé emelt kezükkel, vagy a lábukra vigyorognak, melyet a gránát leszakított lángolnak a falvak, valami csillog: középkor babonák: a kardom, szégyenpiros arccá kell átadnom újra meg újra, hadifogságom első napja: őszi erdők, tripp-trapp! kozákok lovai mögöttem, lerombolt városok, templomok torony nélkül, szentképek a lezárt házak ablakában, útszélen összeroskadó foglyok, feldúlt parkok és gyászruhás asszonyok és sírdombok, óriási fenyvesek, piszkos udvarokon tömérdek rongyos, éhes ember: a gyűjtőtábor és gurulni, gurulni éjjel-nappal zörgő kocsikban bele a szürkeségbe Szibériába, újra, meg újra...

Ez már az ősz.

Reggelenként tejszínű köd lepi a völgyet, lenyelve a barna házakat, az oly ezüstös folyót és a máskor oly viola hátteret. A közeli hegyek szürkészöld falazata előtt lassú szárnyal evez egy-egy hófehér felleg és ha olykor ki is süt a nap, oly félve ütközik át a völgyi ködön és oly félve lép a fenyvesek közé, mintha illatos női lépés imbolyna benne, amely nem szívesen téved e vadon vidékre. A sápadt égen lazúros, tompa színek, valahonnan igen-igen messziről a hervadás édesfanyar illata és a kertek napraforgói körül amaz elmaradhatatlan, itt is feltalálható iskolai »ökörnyal«.

Ez már az ősz. Kinek az első, kinek a második, harmadik, nekem éppen a negyedik Szibériában. Odahaza ilyenkor illik nézni sárgapiros levelek hulltát, ilyenkor merengeni avarban zörgő szél játékán, ilyenkor búcsúzni valakitől, haldokló lugasok mélyén, temetkező erdők puha ölében. Odahaza ilyenkor rozsdavörösen izzanak a téli álomra készülő tölgyek lombjai, vidám vadászlármától zeng a liget, szüreti zajtul a szőlő és a kikericcsel telehintett pázsiton aranyfonalat huz este a napfény. Odahaza ilyenkor kezdenek csábítók lenni a kedves szalonok, lányok a színházak zsöllyéi és fájdalmasan édesek a hosszú alkonyatok, mikor az eső ferde fonalakat feszít ég és föld közé, mikor nem mer lámpát gyújtani, mikor a lila homályban úgy var, vár valakire az ember, aki nem jön soha-soha. Odahaza ilyenkor...

De nem Véres az az ősz is, vér cse-

peg róla. A világ felett gördül halálos kocsija, kaszával megrakott csataszekér az, mely milliókat gázol el, hekatombák maradnak a nyomában. Gyúlt városok füstölögnek a máskor oly enyhe égbe, vértől iszamósak a sárga lombok és nem a hallali rivalg az őszi tarlón, hanem ágyúdörgés, jajveszékélés, Ki nézi a sárgapiros levelek forgását alkonyi szellőben, kit érdeke! szalon, színház, őszi fájdalom, őszi költészet eme Götterdämmerung iszonyú ünnepén? És vajjon otthon zengő szőlőhegyeken áll-e a szüret, vagy a csatamezők érett és éretlen hullott embergerezdjei fölött?

*

Hiszen jól tudom: Ma Tyrtaeusra van szükség, tűzre-erőre s ami a diadalhoz tartozik, ércszavu trombiták hangjára, csapásosztó, kemény férfibeszédre. Ez az írás pedig lágy húrokat penget és néha olyanokat, melyek meg akarnak szakadni.

Oh, gonosz muzsikus a szenvedés! Csak csavarja, csak csavarja, mindig feljebb-feljebb a lélek húrjait, úgy pengeti azután: nosza, igazi hangot adnak-e már? Mert jó! tudja, hogy csak a jajkiáltás az ősemberi, a lélek mélyét magával hozó mibennünk, csak a fájdalom nem keresi a tettétést, csak nyomorában őszinte az ember.

Vajjon zordon sziklák között, — mi másért kiált a magányos ember, ha nem a visszhang kedvéért? Vajjon igazán a szabadságot és a szerelmet nélkülözzük itt — vagy talán inkább a mások sajnálatát? Vajjon

nem a szomorúság a szépség valódi forrása és vájjon nem azért íratik-e minden igazi könyv, mivel emberben ő is él és szomj lakozik a világ részvétére?

Én olvasóm!

Ha van valakid, aki évek során át ugyancsak itten szenvedett, — kinek hazatérése szívednek forró óhajul vala, lelkednek sorsa örök aggodalom; ha tán megfigyelő vagy, kinek kedves zsákmány egy rab szomorú élete; ha tán emberbarát, kinek lelkét megillette a töméntelen szenvedés, amin ma Európa, amin ma az egész világ által-megy: akkor talán érdekel e pár sor. talán akkor elhiszed azt, hogy az én fájdalom-mam is hozzátartozik — ez is belesorakozik a világháborúba és lelki életébe.

Szeretném e lapok közé préselni a szívemet — ezt az örökké neki illatozó ibolyacsokrot — úgy, ahogy van, vágtyól betegen, tájdalomtól ittasan. Oh, hogy fáj, hogy sohase láthatja azt a pompát, mely neki nyílt és miatta hervadott el börtönöm falai között!

De mennyi vágy születik és hal meg ekként az egész föld kerekén! Tavasszal ragyogó köntösben állnak a fák. jön a szél, megrázza a gallyakat. Hull a szíromlevél, aranyos virágosó. Lepereg ezer, marad ezer és százezer, — mit bánja az élet!?...

Hogy nekem ide kellett hullanom — élőhalottak temetőjébe!? Hogy forrássá kellett lennem, mely a Szahara közepén bugyog

elő! Csörgedezni akar a szegény, patakká, folyóvá dagadni, az élet és a boldogság hajóját ringatni tükörén, — egy perc és vége, örökre beissza a sivatag homokja.

Egy szálát szívem ibolyacsokrából, egy cseppet forrásom vizéből szabad-e megmentenem? Mire a te kezedbe kerül, én messzi olvasóm, már elszárad virág és víz-csepp — amaz csak fonnyadó emlék emennek pedig csak nyoma sárgul e lapokon: nem lehet tudni, forrásvíz volt-e, avagy bánatos szemek könnyűje.

Milyen szép is volt ábrándozni börtönben és arany szálakkal kibimezni a jövendő! ifjúságom kertében járni, álombeli kedvesem karján, régi csavargások utain! Glóriába foglalni egy édes arcot, át meg átélni egykori találkát Margitsziget őszében, városliget májusában, lépcsőházakban, ahol oly bánatosan ég a villany, az országház árkádjai alatt, ahonnét oly megindító nézni a Dunát és a csillagok fényét tükörén, hallgatni messziről jövő, messze menő hullámok duruzsolását és az élet hiábavalóságáról beszélni valakinek, akiben az élet kincsét, célját, boldogságát és nagyszerűségét ugyanakkor öleljük magunkhoz!

Oh, szerelem — gyémántékszer vagy a rab lelkén, délszaki virág a vágtyól forró levegőben, élőlény, ki velünk ülsz, jársz és alszol, középkori csoda vagy, aki a börtönlakó szívét eszményképével egyesíted.

A folyó...

Partján füzek álldogálnak, csónak lebeg a színén, felette felleg úszik, halkán és édesen mint egy álom.

Milyen jó lenne pihenni ott annak, akinek úgy fáj a szíve mint az enyém!

Sűrű fű veri fel a lankás rétet, mely szelíden ereszkedik le a vízhez. Merengve nézem a tarka teheneket, melyek jóízűen harapdálnak a húsos pázsitból és a virágok a réten mind zöngeni kezdenek.

— Csingilingi, csingilingi! ő a másé, ő a másé, muzsikálják mint megannyi üvegharangocska. A másé — érted?.. Ott, ott mennek az esküvőre... Nézd, hogy toporzékolnak a lovak! Hallod, hogy pattint a kocsis hegyes ostorával? A fiatal asszony fehér, mint a fal. Nem, olyan fehér, mint egy költemény, melyet este, esti bánatrói írt valaki. Az új férj lehúzza keztyűjét, Magáét, asszonyáét is. Kezük összetapad, mint két szerelmes — forró nyári éccakán, mikor az édes illat beáramlik a szobába és a nászi ágy megtelik a jövő mosolygó angyalarcocskáival. És az ajakuk egymást üldözi mint két részeg pillangó a nagy parkok ölében... Csingilingi, csingilingi! emlékszel-e? Egyszer volt egy pásztorfiú, kinek nem volt semmije, csak a furulyája. Azt fújta, fújdogálta és a várkisasszony alkony jöttékor mégis kihajolt ablakából — és sírt. Könnyeiből nőttünk mi virágok,, — róla muzsikálunk. És a pásztorfiú eltörte, eltörte furulyáját, aznap este, mikor az

imádott a más arája lett... Csingilingi,
csingilingi emlékszel-e?

És rideg, hadifogolyszobában szívek
lüktető melegét érezni, csókjaikat a fülem-
ben és puhán simuló öleléseiket a véremben.
Ottan ülni, és mégis velük rohanni a vasúti
kocsiban. Es járni régi olasz városok kongó
uccáin. Evezni gondolában, Velence lagú-
náin. Nézni Róma műkincseit és Nápolyban
a füstölgő Vezúvot. Es szállók termeibe
belépni velük. Együtt étkezni fehér asztalok
mellett, tüzes borokat és tüzesebb szempil-
lantásokat ízlelni és lágy díványok ölében
szerelmi játékot átélni, újra, meg újra...
Süppedő karszékbe merülni, melyben két
vágó forr össze egymással, kék függönyök
mögé tekinteni, nyoszolyák sejtelmeibe, bol-
dog órák homályába — és közben tudni,
tudni, hogy itt fekszőm idegenül, árván és
egyedül, Ázsia közepén.

Sárga szörnyeteg gubbaszt a mellemen
és vandál kéjjel vájja mélyebbre sebeimer,
égeti a vérem, tépi a májam. Ezerszer
szebbnek láttatod a szépet, boldogabbnak a
boldogot és nyomorabbnak a nyomort... ke-
gyetlen szörnyeteg, tűzszemű féltékenység

*

Azok a napok!

Mikor a ház körül szaladgálunk, zuhogó
esőben, kezünket tördelve: »Oh, hát vége...
vége!?... Mikor egy leányt látunk, aki
sokáig vívódik, végre felkel a dívány sarká-

ból, ahol zokogott és megadó, csöndes bangón rebegi: »Igazatok van. A szerelem szép álmom. De az élet, az más!«. Mikor megcsókolunk egy ebet, csatakos ebet és azt mondjuk neki: »Oh, hát most én is, én is egyedül vagyok! ...« Mikor ágyunkon térdelünk, mindig mélyebbre ássuk sebeinket, elképzelve, hogy rabolták el tőlünk azt, a miénk. »Oh, hát igaz, igaz? Ami oly szép volt, elmúlhatik ily bután, ily mindennapian?«... Mikor csillag gyanánt gyulladnak reményeink és mingyárt utána kétségbeesünk: »Mi is látszottunk egyszer a szívével! Amikor lenyűgözve Fetrengünk ágyunkon, hogy nem rohanhatunk hozzá, nem vethetjük magunkat és szívünket a sors mérlegébe és rázzuk láncainkat és falba verjük a fejünket... Amikor szegye éljük magunkat, hargagszunk és kacagunk: »Egy leány miatt? hahaha!...« Amikor nagylelkűek vagyunk, a szenvedés erőt adó vigaszát érezzük és a Goethe hárfásának énekét halljuk: »Wer nie sein Brod mit Tränen ass«... Mikor elhítetjük magunkkal, hogy mindez nein igaz és felháborodunk: »Féltékennyé akarsz tenni«... Mikor megbocsátunk és sírunk a saját jóságunk miatt... Mikor meg akarjuk csókolni egy uccai nő kezét! »Te legalább őszinte vagy!«... Mikor leveleket gondolunk ki, melyek mindent jóvátesznek és ujjongunk előre az örömtől... Mikor átéljük összes kártyáit és véres verítékkal fessegetjük a fogalmakat, melyeket egy-egy szava takar, jellemét vizsgáljuk, regényeket szövünk belőle s lelkileg arcul ütjük magunkat gondola-

tainkért. ...Mikor egy halovány menyaszszonyt látunk tükre előtt, aki kacagva dobja félre felvilágosítást kérő táviratunkat... Mikor előre ünnepeljük az első találkozást és részesek vagyunk a bosszútól, valakinek miatunk hulló könnyeitől... Mikor kis gyermekekre gondolunk, akiknek arca oly ismerős és ismeretlen, oly kedves és ellenszenves egyszerre... Mikor kigúnyoljuk valakinek emlékét: »Hát csak ennyi...?« és önmagunkat: »Te Werther, te Don Quijote I ...» Mikor mint a villám új gondolatunk támad; »Nem élhette túl ezt!«... földre borulunk, önvád, átéljük szenvedéseit, a haláltusa, ajakán annak neve, aki itten szidalmazza, a temető, ki fogsz-e zarándokolni hozzá? megbocsáthat-e majd? és sírunk gonoszságunk miatt.

*

Ablakomba könyökölök.

Az egész falut elönti a hold. Ezüstös levében úsznak a zsúppfedelű házak, a kertek és az aklok, ahol juhok bégetnek, lovak horkannak fel olykor-olykor. Kútágas vedre Csikorogva himbál a levegőben, míg a kutóem gögösen ívei a kékesfekete égboltozatba. Csillagok égnek körülötte, nini, a göncöl rúdja éppen feléje hajlik, mintha égi kocsisok akarnák odakötözni hintójukat.

Egy asszony, dézsával az ölében, végignegy az udvaron és eltűnik jobbra, az árnyékban. Hallom, amint a vályúban loccsan valami. A tyúkólban néha kukorékol a kakas. Álmában. Röviden. Liba is felgágog, galamb

is felbúg, jérce is felcsipog hébe-hóba..
 És a a kertben bimbók bomlanak, levelei'
 fodra göndörül, gyümölcs érik duzzadozva
 és a lugas mélyén fojtó lehet a levegő.

Júniusi éj. Miről álmodnak ilyenkor a
 kertek?

A rövid szibériai nyárról, melyben oly
 mohón, pezsegve éli ki magát a természet
 mintha tudná, hogy augusztus végén már
 jön az ősz, a fagy! A gyönyörű nőszirmom
 ról és papucsvirágról, melyek lázasan bomol-
 nak és hervadnak egy-két nap alatt? A tűz
 liliumokról, melyek hímporfellege cinőber-
 színűen ömöl a szellő gyenge érintésére is!
 A madarokról, melyek kéjt habzsolva, csó-
 kolóznak és a bogarokról, melyek szerelmi
 zümmögése hangossá teszi a napsugárt? A
 palántákról, melyek máról-holnapra szök-
 kennek elő, mintha madzagon húznák őket
 és a fákról, melyekben sísteregve kering az
 erő? A halakról, melyek üdvözülten aján-
 dékoznak életet magukból, az ázalékokról,
 melyek a mocsarak békanyálában kettéoszol-
 nak és a viperákról, melyek lanka parton
 gomolyogva ezrivel ülnek szerelmi ünnepet?

Miről álmodnak a kertek?

Ezer és ezer asszonyról, aki a földgömb
 másik oldalán sóvárog hitvese után? Ezer
 és ezer rabról, akinek szívében nyár pa-
 rancsa zendül és aki irigyeli a legutolsó
 férget odakint? Az emberekről álmodnak,
 »a teremtés koronájáról!«

*

De a hold ismét mesél nekem:

»Valamikor börtön állott azon a helyen, ahol most a ti házatok pirosul. Parasztlegény esküdött benne és babájának kökényszeme ragyogott reá is, búzaföldek végtelenét színezte ki ő is magának, nyugat felé szálló vándormadarak röptét követte. És hóbasüppedő alkonyaiból feléje integettek szülőfalujának házikói és az ablakok biztató fénynyel ragyogtak, édesanyjának kisírt szemei gyanánt. Valami rosszat fett a délután. Holnap megkancsukázzák. Nem, ő azt nem éli túl. Most fél és nyöszörög: Bocsánat, csak még egyszer bocsánat... Édesanyám, édes babám, Isten, Isten veletek!«

Fiatal diák lakott ugyanott. Bár még tejfölös a szája, már forradalmár, már száműzött. Még délután a társaival vitakozott: Dosztojevszki, Krapotkin, a cár, a nihilizmus... De mikor eljött a rabok nehéz éje, ráborult deszkáira és egy leány nevét suttogta halkan. És az élet, az elveszített a gonosz, hamis tündér csak kacag, kacag a felhőkön és ő bedugja fülét, hogy ne hallja, de szívében párfümös női ruha suhog, oly ingerlőn, mint a moszkvai vagy kazáni bálók parkettjén egykoron és rózsaszínű áradat gyanánt forog vele a világ, melyből gyöngéd arcok és kezek mosolyognak és incselegnek elé.

Egy költő lakott ugyanott, ki szerette hazáját és nem a cselekvésre, hanem csak álmokra születék. És egy borús, őszi este úgy koppantak a járdán az esőcseppek, mintha az ég Oroszország sorsát könnyezte volna. Ő íróasztala mellett ült és finom

rímeket írt egymás alá, mivel fájt neki az őszi este, a köd, az eső zenéje és mivel nagyon szerette hazáját. Egyszerre felpattan az ajtó, rendőr és kozák, a Péter-Pál erőd, Szibéria és ez a börtön egy életen át. Itt ült hamuszínű világomon és kezét tördelte: »Mit tettem, Úristen? Miért kell ily iszonyúan bűnhődnöm?«

»Azt hiszed, te vagy az első Szibériában?«

A gabonaföldek ölében egy terhes asszony fekszik. A holdba néz, melyé^l angyalok arca mosolyog. Fellegekbe néf, melyek peremén a születésre váró lények sétálnak. Csillagokba néz, honnan a végtelen ragyog. És sír, mivel áldott a teste.

A szél megcsókolja őt és hozzám röpül. Kínjairól dalol és boldogságáról, az életről, mely a szíve alatt rezdül és az életről, mely a gabonában kalászkodik; a titokról dalol és Istenről, az egyetlenről, ezen a világon; egy anyáról dalol, aki csak a lelkemben élt és a gyerekekről, kinek csak a gondolatom volt bölcsője és koporsója.

*

...Azután újra befelé, az ólmos, nehéz, téli éccakába... Igazán tavasz virul a föld felett, igazán megmozdul az orosz róna, mint a terhes asszony ő vonaglik déltől-északig, a vérmag, melyet évszázadok vetettek beléje, kalászba szökkenik, szabadság születik felette?

És én itt ülök — örökké itt ülök ebben a sötét szobában, halálos kétségbeeséssel és halálos lemondással?...

Isten, Isten, én, aki megtagadtalak, aki nem tudok hinni benned, — én kiáltok hozzád Szibéria jégmezőiről, nyomorom poklából, *de profundis*, — ha vagy, válts meg engem, szabadíts meg, nyisd meg testi-lelki börtönöm ajtaját! Oh, lásd, szenvedni, túrni már megtanultam és innen csak egy lépés a hit... Oh, válts meg engemet!

Halálos csönd az éjben. Csak messze zöng a fenyveserdő, csak messze sóhajt a kóboroló szél. Pent hidegen égnek a csillagok. Felemelem fejemet tiszta világuk felé. Érzem a végtelent, mely az élet örök ígéretét sugározza felém. Olyan az ég mint egy fekete kapu, amely ha felnyílik, ma tündérházába vezetne.

Valaki tompa jajjal borul az ágyára.

Végre-végre megnyílt a börtönajtó... Most újra tavasz van, április vége és én a szabadban fekszem, egy fenyveserdő közepén. A nap szelíden cirógatja fakó arcomat és én hagyom: az ő kezét érzem benne. Hangyák szaladgálnak a ruhámon, legyek telepednek oly betegesen fehér kezemre: Oly jó élni. Körülöttem sárgászöld fenyők bólogatnak: Szeretnék én is fenyővé válni és örökké itt maradni, távol az emberektől, távol az életüktől. Lenn fekszenek a völgyben a piros téglaházak, az undor, a gyötrellem, a meg hasonlás: Én voltam ott annyi éven át rab vagy csak álmodtam az egészet?

Oh, édesanyám, te szép erdő, kihez annyi éven át néztem és imádkoztam bör-

tönöm ablakából! Ugye, testvéreim a kökörösinek, akik körülöttem dugják ki ezüstbársonyos fejüket? Ugye, nincs különbség könnyeim és az olvadó hó patakjai között, melyek körülöttem csörgedeznek? Ugye, a cinke párját hívó csipogása és e könyv szerelemért esdő fohász, — ugye, balzsamos illatod és szívem mai áhítata egy, ugyanazon forrásból születtek? jóságos erdő, takard zöld fátyolodba vérző sebeimet! Fekete pillangót láttam. Talán el fog pattanni hamar az a csillogó szappanbuborék, amely én vagyok, az én egyéniségem és öntudatom. De ma boldog vagyok, ma letérdelek, ma összekulcsolom a kezem, itt, ez élő templom közepén, ma tudom, hogy nincs, se jó, se rossz, se kin, se kéj, se születés, se halál, — csak te vagy, óh, egyetlen, örök élet, szemünknek oly csalfa erő, bennem és az előttem kunkorodó hernyóban egyforma teremtő titkos hatalom, hiszek tebenned, mert érzlek és egy vagyok veled, credo, credo...

Éin voltam az a szomorú rab és mint egy régen-régen hallott gyermekmese, bennem csilingel még halkán az emlék: »Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy ifjú legény, ki egy hűtelen leányt szeretett...«?

*

A fenyő alá fekszőm és földönkúszó ágazata ruganyos párna alattam. Fenn a tetőn suhog-buhog a szél. Beszél-beszél és én hallgatom és itt lent teljes a csönd, csak néha lebben sóhaja arcomra mint egy

ember lehellete, amikor vadabb kitörésre bírja elfojtott szenvedéyle, — harag vagy Fájdalom? És azt képzem, hogy én vagyok Hamlet édesatyja, aki gyanúlanul elatudt a mertben, mikor a gyilkos odasettenkedett hozzá és mérget öntött a fülébe, — itt áll mellettem és a fülembe emelve kelyhét, önti-önti belé a mérget: »Hallod ezt a szelet? Száz éve beszél és ezer éve beszél itt az őserdőben és mi lett volna belőle, ha te nem jöttél volna? Száz éve és ezer éve beszél és még se létezett, mert nem volt, aki hallja... Ez vagy te, te sem létezel, mivel nincs senki, aki halljon és csak másokban élhet az ember és aminek visszhangja rjincs, az nem is hangzott soha... Hiába! És ólmos víziók bontják bennem lomha szárnyukat, zöldernyős villanyok, barna Íróasztalok, előttük görnyedő, szemüveges, szigorú emberek, kéziratok: a szerkesztőségi szoba, én az ablakon keresztül lestem, most, most bontják fel a borítékot, — nem tudják, hogy az nem a versem, hanem a szívem benne? elolvassák, mosolyognak, vége, a papírkosárba ... tíz évi próbálgatás, óh, örök visszautasítás, tíz éve, istenem, író akartam lenni? és az én olvasóközönségem: az egyetlen lény, aki méltányol, ez is hazugság volt, vége — óh, szél, én vagyok az a szél, mely száz és ezer éve sir és imádkozik e vadon ormain, s amely hiába van, nem is létezett, mert nincs, nincs senki, aki hallja... Az erdő belsejében, smaragd ágak alatt Pán fújja szirinksz fuvoláját. Lila kökörösinek sziromlevelein darazsak gyűjtik a

mézei, pillangó űzi a társat, én kitárom két karomat, mintha az egész földet akar-nám keblemre ölelni, azután mosolygok, mert tudom, hogy hazug gyilkosom minden szava. Azok se többek, akik napban: dicső-ségben és szerelemben fürdenek, ők se lé-teznek és én se, de mi volna ebben szó-rnom, mikor oly nagyszerű az, hogy örökké fog szél suhogni ott fent a hegyek ormain?

*

De igazán szabad vagyok? Nem álom ez? És ha nem, miért nem indulok meg jobban, miért nem vagyok boldogabb? Vagy annyira el vagyok fásulva, mint a Byron Chiloni rabja és a végén már nekem is mindegy: It was at length the same to me — Fetter to or fetterless to be — «? Nem, én nem vagyok szabad: Örökre köt az emlék, a régi szomorúság és halkan így csendülnek búsongó rímeim:

Völgyek ölén valahol álmok úsznak
Viola könnyet sírva kél a hajnal.
Tavasz kopog egy leány ablakán.
Gondolsz-e rám?

Lágy alkonyba' zörögve jár a szellő.
Bimbót himbálnak, a sarjadzó ágak
A nap aranykapus házhoz siet.
Fáj a szíved?

Millió ajak csókja ég az égen.
Surgárözönben áll a dél s a korzó.
A lelked lágy aranyhintóba ül.
Hozzám repül ?

A zsendülő tavasz dalol a kertben.
Hol éccakán csillag világa kúszik.
Ezüst holddal telik a kis szoba.
Vársz még oda?

Orgonabúgás, papszó a templomban.
 Új esküvőre gyűl a kandi népség,
 jutok, midőn a nászi útra mégy,
 eszedbe még?

*

És mikor gyermekek voltunk, Stella piros hárász kendőjében állott a balkonon és mi lenn sétáltunk az uccán, mivel a Miklós szerelmes volt belé. De ő merengve nézett el felettünk, annak feje felett, «akit szeretett, — bele a kék alkonyatba, az oly gonosz, oly rideg élet szívtelen hullámaiba. Mit látott? Könnyeket, egy örökre szomorú bucsu könnyeit és fájdalmas, hosszú, szürke életet akkor talán, még utált, gyűlölt vőlegénye oldalán... Es mikor Lajos megszerette Erzsikét, uccáról-uccára rohant utána, kemény kalapját a kezében tartva. Ok felmentek a fényképészhez, de Erzsike minden pillanatban az ablakhoz futott és félrevonva a függönyt, kikukucsált, lenn áll-e még imádottja. És így szaladt utána egy életen keresztül, akkor is, mikor Erzsike a másé lett, — a kalapját kezében tartva, óh, én tudom, hogy a szíve is benne volt a kalapjában... És néha álmodom. Egy érintésről, mely a négyes alatt történt. Neki velem kellett volna táncolnia, de ő elfelejtette ígéretét. S mikor a tour de main-nél összefonódtak kezeink, vadul, túlzott, haraggal néztem szemébe, de akkor karom alatt az a zsenge leánykar egyszerre illattá, fájdalommá, szerelemmé, költészetté alakult és lágy érintése tovább-tovább hullámozott, egészen a szívemig, hogy életem fogytaig

ott maradjon boldogságom és emlékköny-
nyeim forrásaként. S azóta így forgok-forgok
vele egy mindhalálíg tartó, örökszerelmes
lelki tour de main-ben és bár ő a másé
lett, senkinek, se embernek, se versnek nem
adom oda e harmatos hangulatnak lelki
zenéjét, mivel gazdag akarok maradni és
mivel az emberi szó sokkal bárgyúbb és
esetlenebb, semhogy magára tudna venni
valamit ez álomérintés illatos üdvösségéből
és finom parfümjeiből... És mikor Endre
Rózsát szerette, akkor ez lila kulcsvirágot
tűzött a hajába és a kicsi cukrászda előtt,
mikor az az idegen férfi melléje ült, csak
reánk nézett és könnye folyt. A cukrászleány
odajött hozzánk, kérdezett valamit. Endre
hallgatott. Csak sokára, sokára tudott vála-
szolni és megtörve, szomorú reszkető hangon
mondotta: „Hozzon egy vaníliát!...” És
mikor...

Oh, te édes, te egészséges erdő, ahol
olyan boldog minden féreg, aki szerelmes!
miért táncolunk mi, Miklósok, Lajosok és
Endrék első szerelmek kincseivel, első áb-
rándaink romjai körül koporsóink nyíltáig?...
Rókalepke száll előttem, eléri a párját,
azután összeforrva lebeg vele a napsugárban.
A fák között hosszú karavánokat élek. Azok
az első népek vonulnak a sűrűn, akiket nyugat
felé vonz az ősi hatalmas mágnés: televény
földek és lila óceánok regéje. Nagyokat
kurjantanak és egy ifjú legény a leányok
szekeréhez lép, hogy kiválassza közülük azt,
ki ettől kezdve vele fog aludni sátorában.
Azután csönd. De a fenyves közepén, régi

otromba, gonosz és jó bálványisten terpeszkedik, egy azok közül, kiket esek a fiatal barbárok imádtak. Zöld gallyak között látom groteszk vigyorát és ezredévek ködén át száll felém igazságot takaró, összes bajaink filozófiáját magában foglaló panasza: »Ezért, hát azért hagyatok el engemet?«

*

De talán mégis jobb nazarénusnak lenni, szenvedőnek, lemondónak, mint hellénnek, élvezőnek, az élet szépségeit teli kanállal szürcsölőnek »Geniessen macht gemein!« mondja Goethe és akik férfi és nő életcéljává tették a szüzességét, nem voltak bolondok: Amennyit veszít a test, annyit nyer a lélek boldogságban, szerelemben.

Én is megharcoltam a harcomat és most a jutalmam egy icike-picike csöpp Asszisi szent Ferenc végtelen üdvösségéből. Testvéreim az állatok és a növények: megcirógatom a kóbor kutyát, átölelem a bitang éhes lovak nyakát, a méh vagyok, mely virágról-virágia döngicsélve száll, megcsókolom a fákat és a földet és óh, hogy sajnálom Hylast a szép, tiszta pásztorfiút. akit gonosz, sóvár najádok maguk közé húztak és megfojtottak hűvös szerelmükkel, óh, hogy sajnálom, Héraklésszel együtt zokogva az eltűnt után. Az ég nyitva előttem és kételkedő szemem előtt feltáruul és ragyogó szépségében bomlik ki a nagy csoda, mely az evangyelistáktól kezdve Tolsztojig annyi nagy ember ajakát ihlette szigorú parancsra: Nem azok élük át a tengert, akik fejest ugranak hullámai közé, hanem, akik magasla-

tokra emelkedve; lelkükbe fogadják tündöklő csodáit és ezerszínű nagyszerűségét. Oh, költők és művészek ti a vallásalapítók rokonai vagytok, csak az talál az életre, aki menekül előle és Petrarca egy éccakája ezerszer nagyobb boldogság mint a Nero egész élete és a Tristan és Isolda szerzőjének szenvedése milliószor nagyobb kéj mint az a földi szerelem lett volna melynek megghiúsultából a remekmű született ..

Oh, szenvedés, te csodatevő, élet — és szerelem adó, legyen szabad hinnem jézusban - a magam módja szerint: Üdvözölünk hitünk és kínjaink által, de a pokol, purgatórium és mennyország nem az égben vár reánk, hanem itt a földön, itt a saját szívünkben...

*

Fejembe vágom a sapkámat. Kökörscsinekkal díszítettem, mintha fiatal leányok volnának, akik arravalók, hogy más férfi felcícomázza velük az életét. így indulok lefelé és jókedvem van és lekiáltok a völgybe:

— Halli-hé, halli-hó, jövök már, élet jövök!

De alant porfelhő kavarog. Piros zászlók válnak ki belőle, zöld gallyak, tüntetés — haj, én régi ellentmondásaim: Haza-szeretet és szabadság, művészet és egyenlőség, előkelőség és igazság, emberi haladás és boldogság, — óh, egymást kizáró Scylláim és Charybdiseim! Nem, nem törődöm többé veletek, belül, befelé akarok élni ezután, ott egész és ember lenni és kifelé — »add meg a császárnak, ami a császáré!«

Te kavargó porfelleg, én lelki válságaim és tévedéseim csillogó, ködös fellege, keresztül nézek terajtad, látom, mögötted az ígélet országa — e könyv tanulsága és hosszú-hosszú börtönöm jutalma — az én új és tisztább hazám, Thalatta! Thalatta! és lelkesen és megkönnyebbülten kiáltom, hogy végig zengjen a völgyön:

— Halli-hé, halli-hó! hozsánna néked, élet, — jövök már, jövök, jövök!